

Viorica GORAȘ-POSTICĂ

dr. hab., prof. univ. interim.,
Universitatea de Stat din Moldova

Schimb de experiență și bune practici privind educația finlandeză, centrată pe profesor și pe elev

Rezumat: În articol se analizează rezultatele unei vizite de studiu în Finlanda, întreprinse recent de un grup de manageri și profesori, pentru a cunoaște în detaliu sistemul educațional și contextul în care acesta s-a dezvoltat și a atins performanțe remarcabile. Se prezintă mai multe priorități politice vizavi de educație și de centrarea ei pe elev și pe profesor, deopotrivă. De asemenea,

se scot în evidență diverse practici pozitive, relevante pentru îmbunătățirea învățământului din Republica Moldova, la etapa actuală.

Cuvinte-cheie: educație, sistemul educațional finlandez, elevi, profesori, învățare pe tot parcursul vieții, performanță, inovație, calitate, bune practici.

Abstract: This article analyzes the results of a study visit, recently undertaken in Finland, by a group of managers and teachers, to know in detail the educational system and the context in which it has developed and achieved remarkable results. There are presented more policy priorities, related to education focused on student and teacher alike. It also highlights various positive practices, relevant for the improvement of education in the Republic of Moldova, at the present stage.

Keywords: education, Finnish education system, pupils, teachers, lifelong learning, performance, innovation, quality, good practices.

În perioada 11-14 decembrie 2017, în cadrul proiectului *Crearea unei platforme educaționale pentru consolidarea încrederii și intensificarea colaborării între comunități de pe ambele maluri ale Nistrului*, implementat de Centrul Educațional PRO DIDACTICA, cu sprijinul PNUD Moldova și finanțat de UE, am realizat o consistentă vizită de studiu în Finlanda, țară în care sistemul educațional are performanțe recunoscute și care servește ca reper pentru promovarea unor reforme de calitate de mai multe decenii, în întreg spațiul european, dar și mondial.

Printre instituțiile vizitate, care ne-au oferit o imagine amplă despre realitatea din educația finlandeză, menționăm: Biblioteca publică și Școala secundară *Tikkurilan* din suburbia Vantaa; Școala primară *Viertholan Koulu*; Școala comunitară elementară cu instruire multilingvă din suburbia Suutarila; Agenția Națională Finlandeză pentru Educație; Ministerul Educației și

Culturii din Finlanda; ONG-ul educațional *Ahtisaari days* din Helsinki și Societatea culturală Moldova-Finlanda. Practicile pozitive cu care ne-am familiarizat au fost foarte numeroase. Astfel, am cunoscut, din prima sursă, experiențe din diferite tipuri de școli, dar și din minister, din agenții independente de educație și din sectorul asociativ. Totul, practic, diferă, ca mecanism de funcționare instituțională și interpersonală. Este un sistem educațional descentralizat, care a parcurs câteva reforme distinctive, ce le-au permis să se situeze, cu performanțele elevilor și mediul școlar, dar și cu motivația pentru învățare a acestora, pe primele locuri în lume, inclusiv la evaluările PISA (locul 5, la moment, fiind depășiți de țările avansate din Asia – Coreea de Sud, Japonia, Singapore și Hong Kong). Timpul petrecut în sălile de clasă în școlile din Finlanda este cu mult mai puțin, în opoziție cu Singapore sau Coreea de Sud. Pe-

trecerea a cât mai mult timp cu copiii în aer liber, atât la grădiniță, cât și la școală, este o cerință primordială. Pe tabla/panou de anunțuri din cancelarie este notat doar unde a ieșit profesorul cu clasa la ora respectivă: în curtea școlii, pe stadion sau în comunitate, fără niciun fel de alte formalități, răspândite la noi.

Din punct de vedere istoric, în 1975 a început creșterea sensibilă a rezultatelor/indicatorilor peste tot în Finlanda. Unul dintre cele mai remarcabile evenimente a fost introducerea școlarizării obligatorii, or, educația este unul dintre pilonii bunăstării. În urma industrializării, a fost nevoie de noi tipuri de educație, iar în 1960 s-a ajuns la un acord comun de a asigura o educație școlară la un nivel înalt pentru întreaga populație, indiferent de statutul social sau de locul de trai. ”Noi avem o atitudine responsabilă față de educație”, repetă oficialii [6]. Conform *Indicelui Global de Inovare*, Finlanda este pe primul loc. Politicile sociale și educaționale sunt orientate să nu divizeze societatea, Ministrul Educației și Culturii, de exemplu, este o femeie cu 2 copii, care învață într-o școală obișnuită. În cei 3 ani de ultimă reformă a curriculumului s-au implicat grupuri de lucru constituite din teoreticieni, secundați de profesori școlari și universitari, colaborarea cu universitățile fiind foarte extinsă și profundă, cu accent pe performanțele educației finlandeze la nivel mondial.

Educația se află în inima societății acestei țări, se susține în mod insistent, de la cel mai înalt nivel: „Noi credem că educația creează bunăstare, edifică democrația și reduce inegalitățile între regiuni și grupuri sociale” [5]. Sistemul se axează pe asigurarea unor oportunități egale și a unei educații de înaltă calitate, astfel încât să existe forță de muncă competentă, atât în timpurile bune, cât și în cele mai grele. Competențele tot mai performante, confirmate la nivel internațional, ajută la modernizarea societății. Cele mai importante reforme școlare, desfășurate în perioada 2016-2018, promovează o nouă pedagogie, cu contexte inedite de studii și digitalizarea educației. O școală creativă trebuie să fie în pas cu viața reală, iar scopul statului este de a reduce numărul tinerilor care nici nu învață și nici nu lucrează.

Așadar, educația are prioritate și importanță în societatea finlandeză, nu doar declarată în toate documentele de politici, dar și demonstrată prin multiple acțiuni. Aceasta este, în primul rând, cofinanțată de guvern, dar și de autoritățile locale (20% de la stat și 80% de la autoritățile locale, 6% din PIB se alocă în cazul în care comunitățile au o situație materială mai modestă, sunt oferite și alte subsidii). Chiar dacă nu ai bani, poți primi studii de calitate. Învățământul general este fără plată, doar 2% din instituții fiind private, cel mai mic procent în lume. Peste tot, în toate școlile și universitățile, profesorii sunt plătiți la fel. La nivel european, Finlanda nu cheltuiește mult pentru educație. Directorul este responsabil de procesul de învățământ, iar comunitatea – de asigurarea materială, clădiri etc. ”Nici școlile publice,

nici școlile private nu au dreptul să perceapă plăți pentru studii, nici să organizeze procesul de selecție pentru doritorii de a se înmatricula (teste, probe). Toți doritorii sunt înscrși pe bază egală, în ordinea depunerii cererilor și reieșind din zona de reședință. Astfel, în școlile private se poate înmatricula orice copil – sărac sau bogat, mai talentat sau mai puțin talentat” [3].

Educația de înaltă calitate și accesibilă este garantată prin lege. Toți copiii au dreptul să se înscrie în grupa pregătitoare, care îi ajută să accedă pregătiți în treapta primară. Educația primară și secundară, ca bază, fiind gratuită, include: instruire, materiale didactice, hrană, protecția sănătății, îngrijire dentară, educație pentru copiii cu necesități speciale și consiliere.

Administrarea sistemului educațional se întemeiază, în mod fundamental, pe autonomia și sprijinul școlar. Controlul centralizat are loc prin intermediul obiectivelor specificate în legislație și pe baza curriculumului național de bază. Autoritățile locale sunt responsabile de organizarea educației și implementarea obiectivelor naționale. Dincolo de aceasta, școlile și profesorii au o largă autonomie privind maniera în care oferă anumite instrucțiuni și conținutul lor. Curba de învățare și de bunăstare a fiecărui elev este susținută și adaptată în mod extensiv la nevoile individuale, iar recomandările aferente acestui scop sunt specificate în Curriculumul Național. Elevilor din clasele superioare li se oferă consiliere în alegerea traseelor școlare, legate de viitoarea carieră, astfel fiind obținute rezultate bune cu cheltuieli medii.

Numeroase statistici internaționale arată faptul că Finlanda este una dintre cele mai inovatoare țări din lume. Atât sectorul public, cât și cel privat investesc masiv în cercetare și dezvoltare. Raportul dintre cercetători și angajarea generală este extrem de ridicat; există un număr considerabil de publicații și brevete științifice. Sistemul de cercetare și sistemul de învățământ superior sunt în curs de reformă. Universitățile beneficiază de autonomie deplină. Educația cercetătorilor, finanțarea cercetării, mediile de învățare și infrastructurile de cercetare se îmbunătățesc continuu. Universitățile clasice, dar și universitățile de științe aplicate și institutele de cercetare guvernamentale sunt profilate pe baza competențelor de bază. Instituțiile publice și private care funcționează în mod eficient promovează calitatea în societate și generează capital social. Capacitatea de a exploata și de a aplica cunoștințele și tehnologia în administrația publică și privată rămâne cea mai bună modalitate de a asigura o creștere economică durabilă. Atât datele deschise, cât și utilizarea bună a științei deschise stimulează dezvoltarea intensivă a cunoașterii în epoca postmodernă.

Curriculumul de bază/Core curriculum este unic, fiecare instituție preuniversitară are însă curriculumul

său, la decizia școlii, ceea ce oferă o mare libertate de alegere elevilor și profesorilor, dar și părinților. De exemplu, dacă în comunitate există un centru de refugiu-afi, în școală se propun obiecte specifice în acest sens, în altă localitate poate fi o fabrică de hârtie și curriculumul trebuie adaptat la specificul ei. În general, temele de studiu sunt cu mult mai puține, comparativ cu orice altă țară europeană, dar cu numeroase și variate activități practice, predate de profesori calificați, aleși doar dintre elitele intelectuale, promovabilitatea la BAC pe țară fiind de peste 90%. ”Temele de casă au scopul de a fixa anumite cunoștințe, ele sunt mult mai puține în ultimul timp, pentru că se încurajează creativitatea și libertatea. Elevii sunt îndemnați să facă proiecte de weekend și să citească mult”, împărtășește un profesor [Apud 8]. Dimensiunea medie a clasei este de 20 de elevi. Mai mult de 90% din copii din fiecare grupă de vârstă trec mai departe la studii secundare superioare, care sunt generale sau vocaționale. Educația și instruirea vocațională (VET) devine din ce în ce mai atrăgătoare.

„Copiii ies foarte mult în fața clasei. Ei folosesc elemente de *public speaking/discurs public*, sunt motivați să aducă argumente. Dorința noastră este să le punem cel puțin 10 întrebări la fiecare oră, pentru ca ei să fie motivați să găsească răspunsuri”, relatează un profesor de la școala finlandeză din București [8], individualizarea funcțională a învățării fiind un alt imperativ. „Noi, profesorii finlandezi, ne străduim să regândim învățarea, ca să incităm la maximum curiozitatea elevilor. Nu doar îi întrebăm, ei trebuie să citească, să studieze și să ne întrebe ce nu au înțeles, dar și să se întrebe unii pe alții”. „Un alt lucru subliniat de finlandezi este că o națiune care citește este o națiune care face orice lucru. Drept urmare, economic sunt cu mult mai avansați, dar și social, cultural și din alte puncte de vedere”, relevă Alina Cârjă, directorul școlii finlandeze din România.

În această țară nu există evaluări naționale standardizate. Egalitatea copiilor, accesul egal la educație de calitate, educația centrată pe profesor și pe copil se impun ca principii importante, realizate inclusiv prin consilierea/îndrumarea copiilor, prin tutoratul obligatoriu pentru copiii cu CES. Mai puține teste și mai multă învățare, susțin autoritățile.

Profesorii au angajamentul/obligația să pună în fața elevilor la ore cât mai multe probleme din viața cotidiană, nu ceva abstract, departe de interesele lor, așa încât să le dezvolte competențele transversale. Reformele curriculare în Finlanda, menite să aducă îmbunătățiri continue sistemului educațional, au o periodicitate stabilă, din 10 în 10 ani. Până în anul 2020, **Finlanda va renunța la împărțirea curricula pe materii clasice, precum Istorie sau Matematică, și se va trece la studiul unor teme interdisciplinare.** Mai exact, elevii se vor pregăti pentru ceea ce își doresc să devină cu adevărat, susțin profesorii.

A fost interesant să aflăm că 3 ore pe săptămână din norma didactică a unui profesor sunt destinate planificării.

Părinții au un cuvânt greu de spus școlii. Adunări serale, chestionare sistematice on-line de consultare a opiniei lor, școli ale părinților se organizează în mod frecvent și în cooperare cu alte instituții. Ședințele individuale cu anumiți părinți sunt un lucru obișnuit: ”Săptămâna aceasta, de exemplu, discutăm despre evaluare. Ne străduim să discutăm despre ceea ce face bine copilul. Nu îi chemăm pe părinți să le criticăm copilul, accentuând ce nu poate, ca să-l descurajăm și să-l îndepărtăm de școală”. Elevii sunt responsabili de rezultatele lor la învățură de la cea mai fragedă vârstă. Începând cu copiii de 7 ani, toți știu pentru ce învață și că au nevoie de aceasta, li se explică de ce le trebuie școala și că aici li se formează, în principal, mentalitatea.

În Finlanda, este o întregă aventură să ajungi profesor. Un tânăr este selectat pentru a studia să devină cadru didactic doar dacă se numără printre cei 10 la sută cei mai buni absolvenți de liceu. Apoi, la examenul de admitere la facultate, nouă din zece candidați sunt respinși. Abia după cinci ani de studiu aprofundat și 10.000 de ore de practică, absolvenții pot spera că vor deveni profesori. ”Din start, va fi șocant faptul că profesorilor li se spune pe nume. Unul dintre principiile pe care le-am învățat de la colegii noștri din Finlanda a fost că nu formalitatea dă respectul, ci relația aduce respectul”, scrie directorul școlii finlandeze din România [9]. Profesorii de la clasele pregătitoare până la cei de nivel universitar au calificare înaltă, cu diplomă obligatorie de master, care include și studii în pedagogie și practici aferente. Un program similar există și în Franța. Durează doi ani de zile, în primul an are 25% practică și 75% teorie, iar în anul doi raportul este invers – 75% practică și 25% teorie [8]. Din cauza că profesia de cadru didactic este foarte populară în Finlanda, universitățile îi pot selecta pe cei mai motivați și mai talentați solicitanți. Profesorii sunt profesioniști foarte respectați, lucrează independent și se bucură de autonomie profesională. Am remarcat și libertatea mare a cadrului didactic, care nu este deloc controlat de director. În schimb, o dată pe an, pe parcursul unei ore, directorul discută cu fiecare profesor despre situația sa în școală. Profesorii participă în mod direct la elaborarea viziunii, la conducerea instituției. Ei sunt foarte calificați, există multă încredere și foarte puțin control. ”*Trust and responsibility/incredere și responsabilitate* la toate nivelurile: părintele crede în mine, directorul la fel. Eu, directorul școlii, am încredere în profesori, sunt convins că ei lucrează bine”, ne-a împărtășit unul dintre managerii cu care am discutat. Profesorii organizează ore suplimentare pentru elevii care au nevoie, gratuit. Pentru copiii care au altă limbă maternă decât finlandeza, este rezervată o oră pe săptămână pentru studierea limbii materne. De asemenea, școala organizează ore de religie în funcție de confesiunea

fiecărui copil. La lecția de religie, în sală se întâlnesc, de obicei, 5-7 profesori, în majoritate voluntari de la diferite confesiuni. În general, în Finlanda, sunt puține cursuri de formare continuă a profesorilor (nu e o cerință obligatorie), dar cadrele didactice le organizează singuri. În ultima vreme însă, există tendința de a le oferi mai multe instruirii, ateliere, schimb de experiență, în special în domeniul TIC, cele mai frecvente și mai solicitate.

Nu doar copiii au dreptul la școală. În fiecare comunitate este des întâlnită și școala pentru adulți (de exemplu, studierea unei noi profesii), care este finanțată de agențiile forțelor de muncă. La fel, persoanele care lucrează de ceva timp, au dreptul la 3 zile pe an de școlarizare, plătite de firma la care muncesc, pentru îmbunătățirea și actualizarea cunoștințelor în domeniul în care activează. Există foarte multe forme de educație a adulților/EA: liceu seral, companie de traininguri, centru de EA etc. În mod comun, se recunoaște că sunt 2 piețe interconexe: piața educațională și piața muncii, legate din varii perspective, de la calificări înguste la competențe. Aproximativ jumătate din populația adultă din Finlanda participă în sistemul de EA, oportunitățile de studiu fiind accesibile la toate nivelurile educaționale. Pregătirea profesională este planificată, implementată și evaluată în acord cu viața profesională, principiile de bază cuprinzând orientarea pentru viața profesională, concentrarea asupra rezultatelor învățării, modularitatea, dar și individualizarea și flexibilitatea traseelor de învățare și dezvoltare. 14 universități și 24 de universități de științe aplicative oferă programe atractive pentru diploma de licență și cea de master, dar și diplome de doctorat. În plus, instituțiile de învățământ superior produc cercetări aplicative de înaltă calitate, care promovează inovațiile în folosul societății [6].

Per ansamblu, sunt implicați/muncesc în învățământ peste 1,6 mil. de cetățeni, dintr-o populație de 5,5 mil., de aceea trebuie să îi luăm în serios, au declarat responsabilii de la MEC. Sistemul educațional finlandez este foarte flexibil, te poți întoarce la un anumit nivel la orice vârstă, să continui, să alegi ce vrei. Tot mai mult se resimte nevoia unui învățământ profesional foarte bun, o reformă de calitate fiind încheiată recent, vara trecută. La moment, există 140 de specialități mai largi, foarte legate de companii și angajatori. Jumătate din toți cei care au terminat școala primară aplică la VET, iar ceilalți merg mai departe la școala secundară superioară generală [4].

Libertatea în comportamentul copiilor se remarcă de la intrare în școală, începând cu faptul că ei umblă în ciorapi prin clădire, care are podelele încălzite. Modalitățile de organizare a lecțiilor diferă, inclusiv 2-3 ore în fiecare zi petrecute în aer liber (pe ploaie, pe ninsoare), multe excursii. Fiecare clasă are tablă interactivă. Forma colorată a orarului, colțișorul de

odihnă al cadrelor didactice, cu canapele și fotolii, cu gustări, foarte aproape de cel de acasă, alimentarea gratuită a copiilor și a cadrelor didactice la prânz și la pauze sunt alte elemente de cultură organizațională, care contribuie la starea de bine a actorilor educaționali și aduc plusvaloare imaginii școlii. Amenajarea generală, designul școlilor primare, a sălilor de clasă, a cancelariei, a cabinetului metodic sunt inedite. Fiecare școală și sală de clasă se încuie din interior și nu poate intra nimeni din afară pe parcursul orelor. Profesorul nu este controlat zilnic, el are dreptul să decidă cum își amenajează clasa, ce și cum predă – lucruri discutate cu administrația școlii, care are obligația să răspundă solicitărilor lui. Sălile sunt dotate cu o multitudine de materiale didactice, aranjate în mod obișnuit, ca pentru lucru. Digitalizarea materialelor didactice este o cerință curentă, mulți profesori folosesc pe larg manualele digitale, deosebit de utile. Utilizarea mai extinsă a calculatorului și a tablelor interactive în procesul educațional a devenit de câțiva ani buni o practică comună. Mai presus de toate, investind în cunoștințe și aptitudini, Finlanda s-a transformat de curând într-o societate informațională modernă. Astăzi, această țară folosește în mod durabil politicile sale în educație, știință și tehnologie pentru a stimula creativitatea și formarea de competențe. În plus, natura este un atu valoros pentru poporul finlandez. Colaborarea internațională în domeniul educației este un instrument important în promovarea bunăstării. ”Școlile noastre ajută elevii să devină cetățeni cu perspective globale” [2]. Statutul digitalizării în școli a fost evaluat din perspectiva strategiei, a mediilor de operare, a competenței digitale a cadrelor didactice și a elevilor, a utilizării resurselor digitale, precum și a dezvoltării și sustenabilității. Potrivit evaluărilor recente, s-au înregistrat progrese importante în ceea ce privește strategiile digitale în școli. Totuși, trebuie făcute multe pentru a atinge acest obiectiv, susțin oficialii. Școlile dispun deja de planuri pe termen lung pentru avansare în domeniu, iar comunitățile școlare s-au angajat într-o anumită măsură în procesul dat. Cu toate acestea, majoritatea școlilor încă își perfecționează strategiile [1].

Cooperarea școlilor cu APL-ul este una extinsă și de durată, copiii, prin consiliile lor, sugerează ce să se finanțeze, în mod prioritar, din banii de la primărie. În fiecare an, de exemplu, are loc Balul oferit de primar, pentru toți copiii de 10 ani, o imitație a celui dat de președintele țării pentru ambasadori. Copiii se pregătesc de acest eveniment pe parcursul unui an, învățând dansuri, bunele maniere etc. S-a evidențiat, de asemenea, cooperarea foarte bună cu școlile din zonă: 4 școli din regiune, de pildă, elaborează împreună curricula, convoacă adunări tematice comune cu părinții ș.a.

Am fost chemați să urmărim exemplul scandinavilor, inclusiv la capitolul intensificarea cooperărilor internaționale. Programul *Erasmus+* poate fi individual și la nivel instituțional, iar deviza *Ca să ai un prieten, trebuie să fii tu, în primul rând, prietenul cuiva* sprijină acest lucru, fiind reiterată în instituțiile vizitate. Am aflat mai multe lucruri despre funcționarea unor centre științifice școlare, care se ocupă de educația nonformală în domeniul științei și asigură egalitate de șanse în dezvoltare pentru copiii cu statut social diferit, băieți sau fete, înaintând idei de proiecte. Școlile se implică și în proiecte lansate de universități, în special de Centrul Pedagogic Universitar, *Mars Project*, de exemplu, unde, împreună cu studenții și profesorii de la universitate, elevii planifică o călătorie pe Marte: ce ar putea mânca acolo, ce haine ar fi bine de luat, cum e natura, toate pe bază științifică etc. [10].

Printre lecțiile învățate de participanții la vizita de studiu, remarcăm: învățământul finlandez este într-adevăr centrat pe copil, dar și pe cadrul didactic, care e sprijinit și motivat să muncească cu dăruire. Profesorul autonom, calificat și responsabil se află în centrul acțiunilor statului. În școală aproape că lipsește controlul, așa cum este practicat la noi, însă munca și relațiile dintre actanți se bazează pe încredere, pe responsabilitate și pe profesionalism. Testele standardizate se practică doar la înmatricularea în liceu. Nu există inspectori și școlile nu sunt controlate, deoarece s-a demonstrat că inspecția externă nu favorizează calitatea în școală. Rezultatele investițiilor în educație se văd direct proporțional cu creșterea în vârstă: cu cât mai devreme investești în resursele umane, cu atât mai repede se văd rezultatele.

Una dintre cele mai relevante vizite pentru sporirea măsurilor de încredere între actorii educaționali de pe ambele maluri ale Nistrului a fost cea de la ONG-ul educațional *Ahtisaari days* din Helsinki [7], unde s-a actualizat îndemnul că pot fi rezolvate toate conflictele. De mici, copiii trebuie să fie învățați să ocolească și să soluționeze conflictele și să le prevină pe cele violente, prin diverse căi. Un accent aparte s-a pus pe implicarea femeilor. Mai mult de jumătate din femeile lumii nu participă la aplanarea conflictelor, al căror număr a crescut considerabil în ultimii ani, ceea ce demonstrează și ineficiența activității ONU. *Orice conflict poate fi soluționat de către cei care l-au început* – este lozinca *Ahtisaari days*, care subliniază și relația crucială cu educația. Este foarte înțelept ca oamenii să învețe din cultura altora. Am învățat că este bine să pregătim și grupe de experți care să lucreze la rezolvarea conflictelor, și la nivel de legislație, să se ofere ajutor pentru grupele oficiale de mediatori și negociatori. Pregătirea tinerilor mediatori sociali ni s-a părut, de asemenea, relevantă, tinerii elaborând materiale virtuale pentru ei înșiși, inclusiv prin rețelele media. Medierea se învață în Finlanda de

la grădiniță. Până conflictul nu degenerază în violență, este important să îi lăsăm pe cei implicați să îl soluționeze, or, mulți tineri trăiesc azi izolați, în lumea lor. Odată cu venirea mai multor emigranți, copiii au nevoie de pregătire sub acest aspect. Istoria Finlandei este foarte specifică din punctul de vedere al trăirii în pace. Independența câștigată cu 100 de ani în urmă a fost urmată de un sângeros război civil. Abia în 1920 s-a creat o școală unică, gratuită pentru toți. Copiii de aici primesc o educație de calitate, poate cea mai bună din lume, au o sensibilitate aparte pentru mediere și dialog. O cincime din populația globului suferă din cauza conflictelor, Siria și Irak fiind cele mai cunoscute locuri. Dar fiecare țară are conflictele ei și noi, membrii delegației, am analizat în detalii conflictul din regiunea transnistreană și relevanța proiectului pentru facilitarea rezolvării lui.

În concluzie: Subliniem că am avut parte de o vizită consistentă, cu beneficii enorme pentru participanți, care va avea impact în dezvoltarea personalității profesionale a fiecăruia, dar și a culturii organizaționale a instituției pe care o reprezintă. Membrii delegației au reiterat utilitatea acesteia, deschiderea și pregătirea pentru implementarea celor învățate, în contextul grădiniței sau al școlii în care activează, dar și la nivel de politici educaționale mai extinse. Cadrele didactice universitare și concepetorii de politici educaționale vor folosi, ca punct de referință, modelul finlandez în activitatea lor de expertiză, de consultanță și de coautori la documente reglatoare.

REFERINTE BIBLIOGRAFICE:

1. Comprehensive Schools in the Digital Age 2017. Status review and recommendations for action. Government's analysis, assessment and research activities.
2. Finnish education in a nutshell. Ministry of Education and Culture. Series: Education in Finland, 2017.
3. <https://www.stiripozitive.eu/libview.php?l=ro&id=22&id=3226&t=/Locuri/Societate/Sistemul-de-invatamant-din-Finlanda-Marina-Chiru>
4. <https://www.minedu.fi>
5. <https://www.oph.fi>
6. <https://www.studyfinland.fi>
7. <https://www.aka.fi>
8. <https://www.digi24.ro/stiri/actualitate/educatie/cel-mai-eficient-sistem-de-educatie-din-lume-477826>
9. <https://www.digi24.ro/stiri/actualitate/educatie/educatia-de-calitate-pe-cale-de-disparitie-477438>
10. <https://www.hel.fi/helsinki/en/chilhood-and-educatioin/comprehensive/what-how>